

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Петър Кирилов Нешев, член на научно жури, съгласно заповед на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър” № 585 / 01. 02. 2011 г.

Относно: конкурс за заемане на академична длъжност „Доцент” по шифър 05.06.10 Социална психология, обявен от ВСУ „Черноризец Храбър” в ДВ бр. № 38 от 21. 05. 2010 г.

Представям на вашето внимание рецензия на трудовете на гл. ас. д-р Даниела Иванова Карагяурова, единствен участник в конкурса за заемане на академичната длъжност „Доцент” по шифър 05.06.10 Социална психология, обявен от ВСУ „Черноризец Храбър” в ДВ бр. № 38 от 21.05.2010 г. В настоящия конкурс Даниела Карагяурова участва с една монография, едно учебно помагало, една студия, две статии и три доклада. Още в началото държа да отбележа: рецензираната научна продукция впечатлява със своята задълбоченост, качество и прецизност. Цялостното творчество на кандидата може условно да се раздели в следните изследователски области: теоретико-методологични проблеми на социалната психология, изследване на просоциалното поведение, помагачо взаимоотношение и форми на оказване на помощ, практико-приложни аспекти на социалнопсихологическото познание.

Доминиращата проблематика е просоциалното поведение като междуличностно отношение. Тази проблематика е обширна област от социалната психология, по която всъщност е и обявеният конкурс. Убедено мога да заявя, че Д. Карагяурова превръща солидните теоретико-методологически знания и компетентности, които притежава, в плодотворен познавателен инструмент при изследване на социалнопсихологически феномени. Това най-ярко проличава в

монографията „Просоциалното поведение като междуличностно отношение” (Варна, „Стено”, 2010, 246 стр.), която представлява основният хабилитационен труд на кандидата. В първа глава авторът внася терминологична яснота, като точно и компетентно дефинира и съпоставя понятията: просоциално поведение, алтруизъм, доброта, помагащо поведение, коопериране. Просоциалното поведение е разгледано в цялата своя социалнопсихологическа сложност и богатство, като от една страна, то е представено като поведение в полза на друг човек или група, а от друга, са описани формите и различните социални действия, свързани с просоциалния акт. Вярно просоциалното поведение е определено като „съзнателно, доброволно поведение, резултатът, от което е в полза на другия” (с. 13). Едно от достоинства на монографията е, че не се предлагат самоцелни анализи, а изследваните явления са илюстрирани с множество факти и доказателства от социалната реалност и междуличностните отношения.

В своите изследователски търсения Карагяурова се насочва и към мотивацията на просоциалното поведение. Тя търси отговор на въпросите: Защо човек помага? Каква е връзката между алтруизма и помагащото поведение? Може ли човек да помага, воден от егоистични мотиви? Тук Карагяурова прави убедителна интерпретация на теориите на Конт, Бейтсън и Шоу, на Левин и Кребс. В тази част се разкрива високата психологическа култура на автора и склонността към философски размишления от етичен характер.

Изчерпателно Карагяурова е направила класификация на отделни видове помощ. Тази класификация е много полезна, тъй като помага по-прецизно да се изследва помагащото поведение. Като следва критериите и модела на Макгуайър, авторът разкрива спецификата на четири вида помощ: каузална помощ, субстанциална лична помощ, емоционална помощ и спешна помощ. Тази класификация разкрива важни предпоставки

и последици при оказването на помощ в зависимост от междуличностното отношение.

Във втора глава на монографията е представено влиянието на генетичните и ситуационните фактори върху просоциалното поведение. Представени и систематизирани са изследванията на генетичните фактори за просоциалното поведение. Най-общо те са обособени в две насоки: еволюционистично обяснение и изясняване на биологичните механизми и на генетичната предразположеност към просоциалното поведение. Към разглежданите обяснения Карагяурова проявява критично отношение, като точно отбелязва, че „за да се реализира помощ, е необходимо да се установи социално взаимодействие, а то дори и повлияно в някаква степен от гените – със сигурност се развива на друго равнище” (с. 36).

Вярно е посочено специфичното влияние на ситуационните фактори за проявите на просоциално поведение. Представено е как присъствието на други хора, поведението на другите присъстващи, особеностите на населеното място и интерпретацията на ситуацията благоприятсват или пречат на осъществяването на просоциално поведение. Тук умело са съпоставени и приликите и различията между модела на Латане и Дарли за осигуряване на помощ в спешни ситуации, процесуалния модел на Шуарц за алтруистичното действие, модела на Пилиавини и колеги.

Съвсем обосновано анализът продължава в трета глава с очертаване на личностните измерения на просоциалното поведение. Анализът логически върви в две линии: личността на помагачия и личността на получаващия помощ. В тази част са разгледани въпросите за гендерната принадлежност и помагащото поведение, за връзката между настроението, емоциите, диспозициите и готовността за просоциални действия. Особено ценно е, че Карагяурова разкрива мотивацията за помагане, като прецизно е посочила по какъв начин алтруистичната мотивация и егоистичната мотивация водят до помощ към другия. Резонно е разкрита и ролята на

социалните норми като мотиватори за просоциално поведение. На място е направено необходимото уточнение: всяко социално поведение се базира на социални норми, които са опосредстващото звено между възприеманата информация и действието. Самото просоциално поведение е невъзможно без съобразяването със социалните норми и преди всичко с водещата социална норма: човек трябва да помага на онези, които имат нужда.

Съществена част от този монографичен труд представлява главата, посветена на помагащото взаимоотношение. Изяснена е спецификата на помагащото взаимоотношение, проследен е процесът на протичане на помагащото отношение. Наред с това са описани в детайли особеностите на формите на оказване на помощ като помощ за непознат, помощ за близки, доброволство и парaprofесионална помощ, професионална помощ. По този начин е обхванато сложното многообразие на изследваната проблематика.

В тази част авторът демонстрира и качествата си на прецизен изследовател. Това ясно проличава в проведеното идиографично изследване на помощта като междуличностно отношение. За целта на изследването адекватно е подбран методът на личностните конструкти, създаден от Джордж Кели. Именно чрез изследване на конструктите може да се разбере смисълът, който личността влага в своето и чуждото поведение. Карагяурова е използвала надежден инструмент, като е избрала една от модификациите на репертоарната решетка, а именно ранговата решетка. Процедурата на изследването е безупречна, обработката на резултатите е коректна. В направената интерпретация на резултатите и в общия коментар е разкрито взаимодействието между конструктите, специфичното влияние на ситуативните фактори, на емоциите и на социалните норми при оказването на помощ или отказът на такава спрямо близки хора или непознати. Оказването на помощ зависи от конкретното междуличностно взаимоотношение и поради това хората помагат по

различен начин, защото и по различен начин възприемат себе си, другия и неговите проблеми, ситуацията и необходимостта от оказване на помощ.

Отделих специално внимание на този монографичен труд, защото той най-точно представя научните амбиции, изследователски търсения и възможности на Д. Карагяурова, автор, отличаващ се с академизъм, творческа зрялост, многостранност и висока култура.

Същността, спецификата и конкретните прояви на просоциалното поведение са задълбочено изследвани и аргументирано интерпретирани в студията «Понятие за помощ в социалните дейности» (Годишник на ВСУ «Черноризец Храбър», 2005, том 11, с. 453-470). Социалнопсихологически аспекти на помощта, ролята на психолога при оказване на помощ в социалната сфера и модел за работа с клиенти в помагащите професии са изяснени в статиите «Семейството като динамична система» (Научен алманах на ВСУ «Черноризец Храбър», кн. 16, серия «Общество и личност», ВСУ «Черноризец Храбър», 2008, с. 22-27), «Териториалността и нейните измерения от социалнопсихологическа гледна точка» (Годишник на ВСУ «Черноризец Храбър», 14 с. (под печат).

Полезни изводи и обобщения за социалната работа и практикуващите помагачи професии са направени в докладите „Просоциално поведение и помагачи професии” (Приложна психология и социална практика. Сборник с доклади от научна конференция. Ред. Галя Герчева-Несторова, Варна, 2008, УИ ВСУ „Черноризец Храбър”, с. 68-73), „Значимите други като източник на безпокойство в социалното познание” (Приложна психология и социална практика. Сборник с доклади от научна конференция. Ред. Галя Герчева-Несторова, Варна, 2009, УИ ВСУ „Черноризец Храбър”, с. 29-34), „Поглед към приятелството” (Приложна психология и социална практика. Сборник с доклади от научна конференция. Ред. Галя Герчева-Несторова, Варна, 2010, УИ ВСУ „Черноризец Храбър”, 11 с. (под печат).

Д. Карагяурова съчетава социалнопсихологическите си изследвания в теоретико-методологически и в практико-приложен план. Това проличава в учебното помагало „Приложна психология и социална практика” (Варна, „Стено”, 2010, 111стр.). Учебното помагало се състои от три основни раздела, в които компетентно и убедително са разработени 11 теми. Проблематиката, темите и задачите са отлично подбрани и представени от автора. Много точно и ясно е разработен социалнопсихологическият подход относно разбиране същността и смисъла на човешкото поведение и на социалното общуване. Едно от многото достойнства на учебника е посочването на специфичните аспекти на практическата реализация на психолога. В учебника е отредено съществено място на необходимите потребности, нагласи и личностни особености на професионалния психолог, а така също и на особеностите на клиентите. Практическа ценност представлява разкриването на взаимоотношенията между психолога и клиента в процеса на работа, разработен е и практичен модел, ориентиран към решаване на задачите.

Учебникът е особено полезен за обучението на студентите и с това, че всяка тема има конкретна насоченост, прецизно формулирана обучителна цел, точно определени задачи и подходяща литература. В текста се представят и дилеми от работата на практикуващите психолози, по които студентите трябва да размишляват, да търсят отговори, да дискутират различни варианти за прилагане на професионални умения.

Много добре авторът е описал качествата, които психологът трябва да развие за работа в екип. Представени са най-често срещаните различия в работата на психолога със специалисти от други области, начините и възможностите, по които психологът трябва да отстоява своята професионална позиция. Сполучливо са посочени предимствата на работата с групи, систематизирани са методите в тренинговата форма на работа, ролите и ролевите игри в груповата работа, личните качества на

водещия, приложимостта на груповия тренинг за подобряване на междуличностните взаимоотношения.

Необходимо е да се отбележи, че всички научни разработки на Д. Карагяурова в съдържателно отношение напълно отговарят на шифъра 05.06.10 Социална психология на обявения конкурс за академичната длъжност „Доцент”.

Искам да споделя и преките си впечатления за д-р Карагяурова като преподавател, учен и колега. Д. Карагяурова притежава безспорен авторитет в академичната общност, изпълнява съвестно и отговорно поставените ѝ задачи, демонстрира умения за работа в екип. Тя е също така уважаван и опитен преподавател, отзоваващ се безрезервно към проблемите и въпросите на студентите и колегите.

Общо заключение: в процедурно отношение са спазени всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България:

Първо, с представената документация е удостоверено, че д-р Карагяурова заема щатната бройка, за която е обявеният в Държавен вестник конкурс за академична длъжност „Доцент”.

Второ, от представената справка е видно, че на обявената академична длъжност съответства необходимата годишна учебна натовареност и аудиторна заетост.

Трето, представеният списък с публикации след защитата на дисертацията в съдържателно отношение като цяло съответства на шифър 05.06.10 Социална психология, по който е обявеният конкурс.

Четвърто, формулираните от кандидата за доцент приноси са адекватни, изцяло са дело на кандидата и отговарят на представените за рецензиране трудове.

Като имам предвид научните достойнства на рецензираните трудове, безспорните качества на кандидата и законността на процедурата, аз

предлагам на Научното жури да предложи на Факултетния съвет на Юридически факултет към ВСУ „Черноризец Храбър” да проведе избор за заемане на академична длъжност „Доцент” от гл. ас. д-р Даниела Иванова Карагяурова.

Варна, 28. 03. 2011 г.

Доц. д-р Петър Нешев: